
DIE VREESLOSE VAARDER.

Prof. F. J. Labuschagne het oor sy taalopvatting en funksionele taalleer nie veel gepubliseer nie: buiten sy inougurele rede by die aanvaarding van die professoraat in Afrikaans-Nederlands, Grammatika, taalwetenskap en taalonderwys (1938), waarin hy gewys het op die funeste uitwerking van die „logies-kategorieëse” grammatika op die taalbeskouing en die beoefening van die taalwetenskap van baie eeue, en die uitmuntende artikel in Tydskrif vir wetenskap en kuns (T.W.K.) oor „Nog toe — los en vas”, waarin hy die grondleggende beginsels van die samekoppeling taalkundig-funksioneel ontleed, is daar net twee studies waarin hy sy

taalopvatting uiteensit: 'n breed opgesette studie in T.W.K., Oktober 1957, onder die opskrif: „Die oorsprong en wese van taal, funksioneel gesien”, wat hy, in verkorte vorm, as referaat voorgedra het op die jaarvergadering van die betrokke fakulteit van die Akademie in Junie 1957¹⁾, en die bydrae „Reglementering en doktrinering in taal”, wat verskyn het in *Feesbundel ter geleentheid van die viering van „die Wonder van Afrikaans”, 1959*²⁾, onder redaksie

1. Ek verwys verder na hierdie studie as die *Akademie referaat*, en die bladsyverwysings is, tensy anders vermeld na T.W.K., Oktober 1957.
2. Hierna word verder verwys as *Feesbundel*.

van dr. G. J. Labuscagne deur Dagbreek-boekhandel in die feesjaar uitgegee.

My poging tot tipering van sy taalopvatting en funksionele beoefening van die taalwetenskap moet gevolglik op baie min gepubliseerde gegewens berus — met name op die twee laasgenoemde artikels —, aangevul deur my indrukke as student en as luisteraar en gespreksgenoot by baie geleenthede.

Vaarder was hy en is hy, vreeslose vaarder, langs onbekende en ongekaarte roetes, verkenner van nuwe, wel vermoede, horisonte in die taalwetenskap. In drieërlei opsig was hy hierin die vreeslose vaarder:

a. in die onthulling, weerlegging en afwysing van opvattinge wat s.i. die toets van taalwetenskaplike beginsels en norme nie kan deurstaan nie;

b. in die ponering van sy eie taalopvatting, wat ontstaan, wese en funksie van taal betref;

c. in die smeding van 'n eie terminologie, waarin sy funksionele beoefening van die wetenskap „gelogeer” is.

Ten aansien van die lg. twee aspekte kom die eer hom toe dat hy die eerste Afrikaanse taalkundige is wat 'n nuwe taalbeskouing geformuleer het, 'n taalopvatting waarvan 'n mens wel kan verskil maar waarvan jy vakkundig terdeë kennis moet neem en wat minstens net soveel waarheid en geldigheid bevat as enige bestaande, dikwels selfs meer. Die feit dat dit tot dusver so min erkenning geniet, wil ek net daaraan wyt dat prof. Labuschagne self daaraan te min openbare bekendheid gegee het. Van sy studente pas die beginsels reeds

twintig jaar en langer toe. Self het ek as onderwyser met groot vrug daarvan gebruik gemaak in die taalonderrig op skool.

„Vreeslose vaarder” — hierdie opskrif is mede ingegee deur 'n uitspraak in sy Akademiereferaat: „Die vooroordeel dat dit 'n ortodoks-Potchefstroomse teorie is, kan ek maar dadelik van die hand wys deur te sê dat sulke vooroordeel niks met wetenskaplikheid en niks met die Linguistiek te doen het nie. Ek dra persoonlik alle verantwoordelikheid vir die beskouings” (bl. 68). Dat hy min gepubliseer het, moet daarom nie aan vreesagtigheid toegeskryf word nie maar aan beskeidenheid en 'n sekere beskroomdheid en veral aan 'n inherente deeglikheid in sy deurdenking van 'n probleem en veral sy formulering van sy beskouings daarvoor. Prof. Labuschagne was nooit iemand van wie jy moes verwag om 'n artikel uit die mou te skud nie. Sowel sy taalwetenskaplike studies as die paar ander artikels getuig van 'n presieuse keurigheid van formulering, 'n gedrongenheid selfs wat dit soms vir die haastige leser ontoeganklik maak maar wat altyd vir die nougesette vorser 'n beduidende wins lewer.

As taalwetenskaplike is hy oorwegend outodidak. Wel het hy sy vorming in die taalkunde tot by die meestersgraad onder niemand minder as die bekende en bekwame prof. S. P. E. Boshoff gehad nie, maar sedert sy benoeming in 1931 as lektor aan die destydse P.U.K. was hy op selfstudie — dikwels eensame selfstudie — aangewys. Aan erkentlikheid vir wat hy in hierdie

jare van ander ontvang het, het dit hom, by alle kritiek, nie ontbreek nie. In die Akademiereferaat sê hy: „Ek wil met klem sê dat ek geen enkele teorie van al die wat ek nie kan aanvaar nie, gevind het wat nie 'n waarheidsmoment of bruikbaarheidsmoontlikheid bevat het, of wat nie op een of ander wyse bydra om lig te werp op die kernprobleem nie”. En die bogesiteerde sin waarin hy sy verantwoordelikheid vir sy beskouing poneer, sluit hy af met die woorde: „met opregte erkentlikheid vir alles wat ek by ander soekers en uit ander vakwetenskappe gekry het”.

„By ander soekers” , want soeker was ook hy. Ek, wat in sy tweede jaar as lektor eerstejaarstudent by hom geword het, weet hoe hy deur daardie jare gesoek het na lig op die veelvuldige probleme van die taalwetenskap. Veral het hy hom toe verdiep in die geskiedenis van die taalwetenskap, en ek het nou nog aantekeninge oor die bydraes van die verskillende taalvorsers, veral uit die 18de en 19de eeue. Die voorlopige resultaat van hierdie eerste soektog word gelewer in sy inougurele rede, waarin hy die „logies-kategorieese” grammatika afwys, nadat hy die historiese ontwikkeling en geworpenheid daarvan noukeurig nagegaan en aangetoon het. Uitgaande van hierdie afwysing en van die besef dat daar iets nuuts gebied moet word as ons aan die studie van die moedertaal en die probleem: taal reg wil laat wedervaar, het hy hom verder verdiep in hierdie rigting. Aan die begin van die veertiger jare het hy gevolglik as een van die taalkundemas vir die M.A.-studie

„Woordleer” begin aanbied.

Ek herinner my dat hy in my graadjare op die voetspoor van sy bronne taal as sosiale verskynsel gesien en voorgehou het. Met die verdieping in die woordleer het die opvatting gaandeweg by hom sterker geword dat taal nie in eerste instansie 'n sosiale verskynsel en kommunikasiemiddel is nie en dat so 'n beskouing nie tot die grond van die taal in funksie kan deurdring nie. Taal moet in eerste instansie as individuele verskynsel — hiper-individueel selfs, het hy eenkeer aan my gesê — beskou word. Alle ander verskynings- en openbaringsvorme van taal is aan hierdie individuele ondergeskik. In die Akademiereferaat verklaar hy: „Taal is nie in die eerste plek na oorsprong, na sy wese en sy funksie 'n sosiale verskynsel nie, is nie om 'n kontakmiddel te wees nie, of omdat dit 'n verkeersmiddel is nie. Die oorsprong en wese van taal moet buite die **gemeenskap, buite die omgang, buite die verkeer** gesoek word” (bl. 73-74; vgl. ook *Feesbundel*, bl. 70-71).

Met hierdie siening van taal as uitgangspunt stel hy twee grondbeginsels vir alle suiwere taalwetenskapsbeoefening, wat hy met die loop van jare met al sterker klem uitgespreek het, t.w. a. die taalwetenskap moet sy feite en gegewens aan sy objek (die taal) ontleen, en dit moet taalkundig geïnterpreteer word, nie psigologies, sosiologies, filosofies, etnologies of hoe ook al nie; b. taal moet funksioneel gesien word: alle taalverskynsels en taalmiddele moet gesien word in die lig van die wese van die taal self, nl. „gebruiksmiddel van die personistiese mens”. Die

Akademiereferaat word dan ook afgesluit met hierdie credo: „So is die linguaal-funksionele taalinterpretasie die enig suiwere antropogenetiese teorie. En die wetenskaplike metode wat die taal kragtens sy wese en aard bepaal — dis die geneties-dinamiese”.

Op grond van hierdie beginsels moes hy nog verskeie ander dinge in die bestaande beoefening van die taalwetenskap afwys. Allereers wys hy — met erkenning van die waarde daarvan vir die ontwikkeling van die taalwetenskap — die histories-vergelykende taalstudie van die negentiende en die begin van die twintigste eeu af as „in werklikheid slegs 'n metode vir die beoefening van 'n pseudowetenskap wat op taalgegewens en -verskynsels betrek was soos hulle meesal in skriftelike vorm waarneembaar, en deur die Skrif analiseerbaar was”. Hierin is met 'n nuwe metode 'n saak ontleed en probeer verklaar „waaroor geen helderheid bestaan het wat dit wesentlik is nie, waar dit vandaan kom en hoe dit ontstaan het en waarvoor dit bestaan”. Dit het „uit spekulasie en filosofie gegroei en is van die begin af daardeur oorheers” (bl. 69). Selfs De Saussure, Trubetzkoy e.a. het geen helderheid gebring nie: „die metode het (al) moeiliker geword . . . en duisterder as die objek van die Linguistiek self!” (bl. 70). Dis eienaardig dat Reichling se naam in hierdie lys ontbreek: ook hy erken — by al sy verdienstes — slegs die hoorbare kommunikasiemiddel as taal.

Die samevatting word afgesluit met die proklamasie: „Dis die Linguis se taak en sy reg om die oorsprong van sy

objek te vind en die wese van sy objek te omskryf — om dáárvor die metode te vind en die beheersende beginsel wat sy studie en sy interpretasie na die wese en aard van sy objek rig. Die reg eis die Linguis vir sy wetenskap op, net soos elke ander wetenskaplike dit vir sy vak doen! Die Linguis moet vry kom van die oorheersing van illinguistiese prinsipies soos uit die Filosofie, die Behaviorisme en die Sosiologie op sy terrein oorgedra — ook deur Linguiste! Die Linguistiek moet soewerein wees in eie kring” (bl. 70; laaste onderstreping deur my).

Met hierdie uitsprake is prof. Labuschagne een van die sterkste kamplegters wat ek ken, vir die Linguistiek as 'n suiwere wetenskap met 'n eie en eiesoortige objek en metode. Vir hierdie beginsel het hy ten minste die afgelope twintig jaar gestry.

Hy moes ook verskeie teorieë oor die oorsprong van taal afwys, en met skerp analitiese insig onderskei hy hulle in drie groepe: die teogenetiese, wat aan die taal 'n oorsprong toeskryf uit 'n „boen buitemenslike geesteswêreld”; die fusiogenetiese, waarin die ontstaan van taal gesien word in die „natuurlike wesendheid van die synsdinge of -verskynsels wat die mens ervaar en belewe”; die soögenetiese, wat die oorsprong van taal uit die dierewêreld en die dierskreeu wil verklaar.

In sy handhawing van die outonomie van die woord moes hy ook afwys „enige beoordeling van 'n taal se korrektheid of gangbaarheid t.o.v. woordkeuse, woordposisie, woordfunksie, logale funksie, woordvorm of vormfunk-

sie, sinstruktuur, ens., wat uitgaan van die doktrine van die primaat van die sin as logiese of as kommunikatiewe of as ekspressiewe taaleenheid" (Feesbundel, 71).

Hy moes afwys die terminologie van die heersende taalkunde, as onfunksioneel en logies-kategoriees: teen die algemene gebruik van rededele in praat hy konsekwent van woordsoorte, want die woorde is nie dele van ons rede nie; hy verwerp die heersende terminologie vir die woordsoorte en vervang dit met funksionele benaminge; hy ontken die geldigheid van die benaminge „konkrete" en „abstrakte selfstandige naamwoorde", van „sterk" en „swak werkwoorde"; hy stel hom skrap teen enige vorm van doktrinêre voorskrif in taal wat teen die funksionele gebruik van die taal ingaan.

2.

Tot dusver lyk dit taamlik negatief, maar daar moes afgebreek word om nuut te bou.

Om nou die oorsprong van taal en die wese van die mens as taalmaker te verklaar maak prof. L. 'n uitvoerige vergelyking tussen mens en dier, wat m.i. onnodig is en nie tot 'n helderder begrip van die mens lei nie. Gevaarlik is m.i. ook die skeiding tussen liggaam en gees by die mens, te meer daar ook dit nie nodig is vir 'n verklaring van die oorsprong, ontstaan en wese van taal nie.

Uit die Fisiologie put hy dan om die samestelling van die menslike brein te verduidelik, die spraaksentrum te lokaliseer en die samehang tussen die verskil-

lende breinsentra en die taalsentrum van die brein te verklaar.

Teenoor die bg. drie groepe ontstaansteorieë van taal aanvaar hy die antropogenetiese, wat die oorsprong van taal by die mens self en by die mens alleen soek, „wat die taal dus, suiwer objektief gesien, as 'n puurmenslike verskynsel en as enigmenslike skepping of maaksel moet aanvaar" (bl. 72). Of hierdie aanvaarding van 'n antropogenese nie te antroposentries is nie, laat ek daar: vir my lyk dit altans effens eensydig.

Hoe die taal by die mens ontstaan, formuleer hy dan soos volg: „Die mens is in sy lewensuniversum waartoe hy as selfkenbare en selfkennende persoonstiese wese self behoort, ingeskakel deur sy sintuie" — sy enigste kontakmiddele —, en langs die sensubane word die prikkels gelei na die verskillende sentra, waarna die bewussyn „in funksie tree deur die geestesvermoëns: die emosie, die ratio en die volisie", en uiteindelik gekoördineer en „tot 'n eenheidsbelevens gesintetiseer" (bl. 83). S6 ontstaan dan die „vergeestenis", en dit vorm die „logos" (bl. 84), wat ek duidelikheidshalwe die „voorstelling" of die „beeld" wil noem. Maar dit is nog amorf en moet, om hanteerbaar te wees, „omgeskep word tot of ingeskep word in 'n konkrete, fisiese, sintuiglik-ervaarbare en -beleefbare, hanteerbare en bewaarbare gestalte" (84), en hierdie „vormgewing, vergeestelting, konkretisering is . . . 'n bestaansnoodwendigheid van die logos, dis van primêre, fundamentele belang — want dit is woordskepping, woordma-

king, die verskyning van taal" (84).

Met hierdie beskouing oor die hoogs individuele wyse van taalvorming en die ontstaan en bestaan van taal in die mens self breek prof. Labuschagne radikaal met die taalbeskouing van baie jare, wat die taal net sien as teken vir kommunikasiedoeleindes. Die mens skeep nie taal omdat hy wil kommunikeer nie, maar hy skeep taal omdat dit vir hom as mens noodsaaklik is. Dit lyk my net asof hy die terrein te veel vereng as hy alles terugvoer tot die sintuiglike ervaring van die lewensuniversum. Daar is immers soveel „logosse" en „woorde" (soos ja, omdat, twee, en, ofskoon, is, geloof, God ens.) wat nie op sintuiglike ervaring berus nie. Origenis is hierdie opvatting sover my kennis strek, uniek en is dit 'n verklaring wat op suiwer funksionele linguïstiese grondslag rus.

Die sosiale gebruiksmoontlikhede en funksies van taal word egter nie ontken of geloën nie: „Die woord en taal is na sy oorsprong en wese en in bepaalde funksies personisties-indiwidueel, na sy vorm en in bepaalde funksies binne 'n bepaalde gemeenskap sosiaal" (bl. 91; vgl ook Feesbundel, 72-73).

Vir die vergestaltung van die „logos" in die woord maak die mens gebruik van die taalklank — dit is sy fisiese middel hiervoor. En hierdie taalklank is nie „bloot fisiese geluid soos deur fisiese dinge veroorsaak, of soos die windgeluid of die donder of soos skreeue of geluide van diere nie" (bl. 85). Hierdie taalklank „vervaardig" die mens self kragtens sy taalvemoë deur sy gehoorsorgaan. Uit hoofde hiervan

beskou hy die oor as miskien die belangrikste spraakorgaan van die mens!

Die in klank „gefisiseerde" logos is dan woord, en „in die woord versmelt gees en materie, logos en klank tot 'n onskeibare, wesentlike eenheid". Met hierdie uitspraak bring hy ons te staan voor die ontsaglike wonder van die woord, en uitgaande van hierdie siening kan die wonder van die woord op die verskillende openbaringsvlakke waar hy hom manifesteer, ondersoek word. Selfs vir die waardering van die woordkuns open dit grootse perspektiewe.

Vervolgens sien hy as taak van die linguïst „die vasstelling van die funksie van elke klank in die woordstruktuur as vergestaltungs-materiaal of -middel van die logos" (bl. 86), en die enigste moontlike adekwate benaderingswyse is die funksionele, nl.: Wat maak die mens met elke taalklank? En verder: Wat maak die mens „met elke element in elke woord . . . ; met elke woord as woord; met elke klank of element of woord in taalverband, in sinsverband; wat met elke sin en elke onderdeel van elke sin, as sulke onderdele bestaanbaar is, en wat met die taal as taal?"

Hiermee is gegee die skema vir die funksionele taalwetenskap: met die woord as uitgangspunt moet daar 'n funksionele fonetiek, fonologie, morfologie, „logologie" (betekenisleer) en sinsleer wees — alles gesien vanuit die funksie van klank en woord in die verskillende verbande.

3.

Die nuwe beskouing bring ook nuwe (funksionele) terminologie mee, aller-

eers in die morfologie. As basis van die woord neem hy die logeem (deur ander semanteem genoem), wat woordsoortlik gerig word deur die morfeem ('n ou term met 'n beperkter, presieser inhoud), en die logeem plus morfeem vorm die temeem, wat weer sinsmatig gerig word deur die sinteem en die sintemaat.

In die plek van die gewone terminologie „swak” en „sterk werkwoorde” onderskei hy drie soorte funksiewoorde, nl. die wat in die vorming van die tye klankwisseling (ablaut) ondergaan, die wat van voorvoegsels gebruik maak (die redupliserende funksiewoorde, wat dikwels as 'n sewende ablautsklas beskou word), en die wat van agtervoegsels gebruik maak (die sg. swak vorme). Dit gaan dus per slot van sake om die verskillende middele wat die taalmaker gebruik vir die spesifieke funksie.

Nog twee aspekte van sy funksionele taalleer word in die Akademiereferaat toegelig, nl. die onderskeiding en indeling van die woordsoorte en die sinsbou. Ook ten aansien van hierdie twee terreine sien ons hom as die vreeslose vaarder, nie alleen in die wegbreek van ou opvattinge nie maar ook in die formulering van nuwe beginsels en terminologie.

Sy terminologie is heeltemal nuut en probeer die woordsoorte funksioneel benoem. Reeds omdat hy hier moet ingaan teen 'n wyd verbreide en deur jarelange onderwys gevestigde tradisie en praktyk, nie alleen in Suid-Afrika nie maar ook in Nederland, sal dit die deel van sy taalleer wees wat die moeilikste sal inslaan. Maar nugter beskou is dit

die enigste en natuurlikste weg om „grammatika” op ons skole weer lewe in te blaas. As ons taal funksioneel wil beskou en ons taalonderwys wil hervorm, sal orals beelde stukkend geslaan moet word. Een of ander tyd sal die niksseggende name soos selfstandige naamwoord, werkwoord, voorsetsel (Waarvoor word dit gesit?), voornaamwoord ens. uit ons taalleer verwyder moet word. En daarvoor het prof. Labuschagne weer die weg gebaan.

Baie interessante en behartigenswaardige dinge word in verband met die woordsoorte gesê: „Die hoedanigheidswoord (b.nw.) is in Afrikaans struktureel a-sintemies (d.w.s. in die ouer terminologie: dit besit nie fleksie nie) maar linguaal-funksioneel sintemies” (bl. 101). Skerp onderskeidend word die „voorsetsel”, wat die logies-kategorieese grammatika nog nooit kon raakvat nie en met allerlei hulpmiddels geïllustreer en van die „bywoord” onderskei het, as verhoudingswoord aangedui. Hoeveel makliker sou dit nie jare lank al vir ons skoolkinders gewees het as ons skrywers van grammatikaboeke hierdie waarheid raakgesien het nie?

Net so verhelderend is die opmerkinge i.s. die „voornaamwoord”, wat „nie beskou moet word as woorde wat „in die plek van’ of ,vir’ die name van persone gebruik word nie”, maar „hulle is ’n logaal-gerigte, linguaal-funksionele kategorie, outonoom soos enige ander kategorie”. Daarom noem hy hulle persoonswoorde.

Een van die voortreflikste vondste in sy taalleer, sowel by woordsoortonderskeiding as in die sinsleer, is die beskou-

inge met betrekking tot die individualiseringsmiddele in die taal. Hierdie middele word hier net kortliks aangedui insoverre die „lidwoord” dié onderskeiende funksie het en in verband met 'n besondere tipe sin wat in die verlede nog altyd as 'n „byvoeglike bysin” aangedui is. Maar hiermee is 'n wye ondersoekingsveld geopen, soos tewens deur die meeste aspekte wat hier aangedui word.

Ek kan nie begryp hoekom omdat en want op bl. 102 as omstandigheidswoorde („bywoorde”) aangewys word nie, te meer nog as voorbeelde, saam met **daaglik** en **gebukkend**, van die feit dat Afrikaans ook hier van morfemiese en sintemiese middele gebruik maak. Allereers besit omdat en want geen tekens van morfeem of sinterem nie, en verder het dit ook geen omstandigheidsfunksie nie. In die sin: **Hy kon nie betaal nie, want hy het geen geld nie** is die „omstandigheid” m.i. nie in want geleë nie maar in **hy het geen geld nie** — anders gestel: **Hy kon nie „geldloos” betaal nie**. In sy konsekwensie deurgetrek moet in 'n sin soos: **Hy kon nie betaal nie: hy het geen geld nie** die dubbelpunt van die skryftaal of die pouse van die spreektaal dan die omstandigheidswoord wees. Die saak is nog meer bevreemdend as op bl: 104 hierdie twee woorde — m.i. veel suiwerder — as „modaliteitswoorde, elk met sy spesifieke verbandsfunksie” gesien word. Besonder interessant is nou dat hy hierdie modaliteitswoorde onthul as „gestruktureer uit vroeëre, outonome logeme in hulle morfemiese en sintemiese vorme . . . tot nuwe linguaal-funksionele morfologiese eenhede”

en „hulle is dus wesentlik **logematiese middele**”. Self sou ek nogal geneig wees om hulle te sien as sintematiese middele met betrekking tot die samegestelde sin soos die sintemate in die enkelvoudige sin funksioneer: hulle verrig 'n sintakties rigtende funksie.

Waar sinsontleding in die afgelope jare heeltemal in onmin geraak het op ons skole, stel prof. Labuschagne dit as sy standpunt dat „sinsontleding nie uit die bese is nie, — miskien was die logies-kategorieese . . . uit die spekulasie en die filosofie —; die konsekwente toepassing van die linguaal-funksionele beginsels bring taalverdieping, taalinsig en . . . taalvryheid” (bl. 108).

4.

Dit spreek vanself dat ek in die beperkte ruimte tot my beskikking maar net enkele aspekte van prof. Labuschagne se taalbeskouing en taal-leer kon aanraak. Ek hoop darem dat ek daarin kon slaag om hierdie waarheid te onthul: dat hy met sy funksionele taalbeskouing hom geopenbaar het as een van die groot taalvorsers van ons tyd en dat hy grondlegger geword het van 'n spesifiek eie en nuwe vorm van beoefening van die taalwetenskap. Dikwels moes hy in uitgetrapte paaie nuwe bakens ontdek, en seker sal die geldigheid van sommige van hierdie bakens ontken kan word. Maar as grootste verdienste moet hierin gereken word die wyse waarop hy verdediger is van 'n suiwere taalwetenskap, wat beoefen word met net één doel: 'n helderder, linguisties gefundeerde insig in die taal as gebruiksmiddel van die mens. Die artikels waarna ek deurgaans verwys

het, gee egter hoofsaaklik net die beginsels van hierdie opvatting, en dit sou 'n verryking van die wetenskap wees as hy in die orige jare wat vir hom afgemeet is -- die jare van besonkenheid en

gerypte oordeel en insig -- hierdie beskouinge breër uitbou en in wyer kring bekend stel. Hy is dit aan die wetenskap verskuldig.

P.U. vir C.H.O. HERTZOG VENTER.
